

УДК 347.73 : 351.822

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-73-77

Овчатова-Редько Алла Олександрівна,кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права
Придунайської філії ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

e-mail: pravokafedrapf@gmail.com

https://orcid.org/0009-0008-4473-7908

Ніколенко Лілія Іванівна,старший викладач кафедри права
Придунайської філії ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

e-mail: nl198137@gmail.com

https://orcid.org/0000-0003-3390-9256

Огурцова Ганна Василівна,

магістрантка

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»»

e-mail: pravokafedrapf@gmail.com

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВАЛЮТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті з урахуванням наукових теорій та досліджень характеризується проблема визначення адміністративно-правової відповідальності в сфері валютних правовідносин на законодавчому рівні. Автором розглянуті наукові погляди на інституційну природу адміністративно-правової відповідальності за порушення норм валютного законодавства.

Встановлено, що в основі адміністративно-правової відповідальності за порушення валютного законодавства лежить відповідний адміністративний проступок.

Метою статті визначено дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення чинного валютного законодавства, з'ясування її природи та особливостей.

Автори прийшли до висновку, що адміністративна відповідальність є одним із найбільш дієвих правових інструментаріїв у боротьбі з найбільш масовими протиправними діяннями, які є адміністративні правопорушення; одним із важливих механізмів правового регулювання суспільних відносин із метою впорядкування поведінки громадян для належного дотримання норм чинного валютного законодавства.

Ключові слова: юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, валютні відносини, валютне законодавство, правопорушення.

Ovchatova-Red'ko A., Nikolenko L., Ohurtsova H. CONCEPT AND CONTENT OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL LIABILITY FOR VIOLATIONS OF FOREIGN EXCHANGE LEGISLATION

The article, taking into account scientific theories and research, characterizes the problem of determining administrative and legal responsibility in the field of monetary legal relations at the legislative level. The author considered scientific views on the institutional nature of administrative and legal responsibility for violation of currency legislation.

It has been established that administrative liability for violation of currency legislation is based on a corresponding administrative misdemeanor.

The purpose of the article is to study the specifics of administrative liability for violation of current currency legislation, to clarify its nature and specifics.

The authors came to the conclusion that administrative responsibility is one of the most effective legal tools in the fight against the most massive illegal acts, which are administrative offenses; one of the important mechanisms of legal regulation of social relations with the aim of regulating the behavior of citizens for proper compliance with the norms of current currency legislation.

Key words: legal responsibility, administrative responsibility, currency relations, currency legislation, offenses.

Постановка проблеми. Інститут відповідальності за порушення норм валютного законодавства є важливим гарантом забезпечення законності здійснення валютних операцій, додержанням валютної дисципліни та режиму фінансової безпеки держави.

Із прийняттям у 2018 році Закону України «Про валюту і валютні операції», була замінена існуючи на той час система нормативно-правових актів. Відтак, вказаний законодавчий акт став основною правового регулювання досліджуваної сфери. Варто зазначити, що необхідність внесення змін у систему валютного регулювання на той час вже назріла і була продиктована, в першу чергу, вимогами Європейського Союзу. Підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС вимагала адаптації українського законодавства до Директиви Ради ЄС 88/361/ЄЕС «Щодо імплементації ст. 67 Договору» від 24.06.1988 р. (вільний рух капіталу) та мала на меті зняття будь-яких заборон в обмеженні руху капіталу, що здійснюється між

Випуск 15. 2023

громадянами, які постійно проживають у державах-членах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемним питанням застосування відповідальності за порушення валютного законодавства були присвячені праці таких науковців: Є.Алісової, І.Андрєєва, В.Васенко, Є.Карманова, О.Костюченка, О.Орлюк, Л.Савченко, М.Старинського та ін.

Окремі аспекти адміністративної відповідальності за порушення валютного законодавства досліджували такі вчені-адміністративісти, як: В.Авер'янов, О.Бандурка, Ю.Битяк, А.Ковальчук, А.Комзюк, О.Кузьменко та інші.

Мета статті – дослідження особливостей адміністративної відповідальності за порушення чинного валютного законодавства, з'ясування її природи та особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою юридичної відповідальності є забезпечення найбільш ефективної реалізації правових приписів. Відтак, вона стимулює правомірну поведінку учасників суспільних відносин, сприяє формуванню в населення поваги до закону і права взагалі.

Змістом юридичної відповідальності є забезпечення законності і правопорядку в державі, що здійснюється належною реалізацією діючого законодавства України. За її допомогою забезпечується правомірна поведінка громадян, формування у населення країни «поваги до закону і права, а отже, є істотним фактором побудови правової держави в Україні [1, с. 437]. На думку М.Скригонюка, феномен відповідальності об'єднує не тільки юридичний, а й моральний та політичний види покладених на особу або взятих особою обов'язків відповідальності за вчинене діяння у певній сфері суспільних відносин [2].

Теорія права виходить із існування кількох видів юридичної відповідальності, а саме – кримінальної, адміністративної, цивільної та дисциплінарної відповідальності. При цьому, вчені приходять до висновку, що такий перелік видів юридичної відповідальності, що базуються на положеннях нормативно-правових актів, є абсолютно не вичерпним, оскільки система та різноманіття видів юридичної відповідальності постійно знаходиться в динаміці, періодично з'являються нові види, яким притаманні свої, відмінні від інших видів ознаки [3].

Одним із видів юридичної відповідальності є адміністративна. Адміністративна відповідальність – це відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень, тобто правопорушень законодавства, що зачіпають публічний інтерес, однак не є такими тяжкими як злочини (у кримінальному законодавстві). Адміністративна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, якому притаманні всі ознаки останньої. Разом з тим, адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу і наділена всіма його ознаками [4, с.190].

Для адміністративної відповідальності, як різновиду юридичної відповідальності, характерні наступні ознаки: 1) має зовнішній характер; 2) визначена у нормах права; 3) пов'язана з державним примусом у формах каральних і правовідновлюючих заходів; 4) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється уповноваженими державними органами та посадовими особами; 5) притягнення правопорушника до відповідальності здійснюється в певному процесуальному порядку тощо [4, с.191].

Крім того, наукова доктрина містить такі поняття як «валютна відповідальність», «відповідальність у валютній сфері», «відповідальність за порушення в сфері валютних відносин», «відповідальність за порушення, пов'язані з обігом валюти і валютних цінностей», які, на нашу думку, варто розуміти як тотожні.

Юридичну відповідальність у сфері валютного законодавства варто розуміти як застосування до порушника передбачених санкцій, норм валютного законодавства, засобів державного впливу, що виражається у формі позбавлення організаційного чи майнового характеру; вона передбачає застосування державою певних заходів примусу до суб'єктів, що вчинили валютне правопорушення.

Передумовою застосування юридичної відповідальності за порушення валютного законодавства є скоєння певним суб'єктом валютного правопорушення. Зауважимо, що вітчизняне та зарубіжне валютне законодавство не містить поняття «валютного правопорушення», що і впливає на його неоднозначне розуміння. Проте в навчальній та науковій літературі були намагання визначити цю категорію. Можна погодитися із Є.Кармановим, який під порушенням валютного законодавства розуміє недотримання правових норм, які регулюють порядок укладення угод з валютними цінностями всередині країни, угод між юридичними та фізичними особами різних країн, а також порядок ввезення, вивезення, переказування та пересилання з-за кордону та за кордон валюти України та іноземної валюти, інших валютних цінностей [5, с. 357].

Валютне правопорушення – це акт поведінки суб'єкта валютних правовідносин, який виражається в здійсненні яких-небудь активних дій (продаж валюти фізичною особою, здійснення валютних операцій уповноваженим банком без отримання письмового дозволу) чи бездіяльності (нездійснення уповноваженим банком функцій агента валютного ринку).

Валютне правопорушення завжди соціально шкідливе. Як і будь-яке правопорушення, воно завдає шкоди особі, суспільству, державі. Чинним законодавством за порушення валютного законодавства на території України передбачено декілька різновидів юридичної відповідальності, зокрема, кримінальна та адміністративна.

На сьогодні серед вчених не існує єдності щодо правової природи юридичної відповідальності у

сфері валютного законодавства. Їх позиції розділяються на дві суперечливі між собою групи. Так наприклад, Л.Кравченко, яка вважає, що валютне правопорушення – це різновид адміністративного правопорушення (проступку), оскільки санкції, що застосовуються до суб'єктів валютного правопорушення мають адміністративно-правову природу. На її думку, валютне правопорушення – це протиправне, винне діяння (дія чи бездіяльність), яке вчинене учасником валютних правовідносин навмисно або з необережності і за яке валютним законодавством України встановлена адміністративна відповідальність [6, с. 14].

Інші вчені відстоюють позицію відокремлення юридичної відповідальності за правопорушення у сфері валютних правовідносин як окремого виду відповідальності – фінансово-правової. Дослідники зазначають, що головною проблемою визначення відповідальності за порушення норм валютного законодавства є відсутність законодавчого закріплення такої відповідальності. Законодавець не виділяє фінансово-правової відповідальності за порушення валютно-правових норм. Такий підхід законодавця відображає думки вчених щодо існування тільки адміністративної або кримінальної відповідальності за порушення фінансового законодавства, які взагалі не виділяють фінансових правопорушень та фінансово-правової відповідальності [7].

На думку вченого, основним аргументом у захист автономності фінансово-правової відповідальності за порушення валютного законодавства є об'єкт самого правопорушення. Об'єктом адміністративного правопорушення в валютній сфері – є суспільні відносини в сфері встановленого державою порядку здійснення валютних операцій, об'єктом фінансового правопорушення у валютній сфері – є суспільні відносини, пов'язані з формуванням, розподіленням та використанням централізованих та децентралізованих фондів держави та місцевого самоврядування, на які посягнув правопорушник своєю протиправною поведінкою [7].

Варто зазначити, що законодавством України не встановлено фінансово-правової відповідальності за порушення валютного законодавства, натомість притягнення до адміністративної відповідальності регламентовано як Кодексом про адміністративні правопорушення України, так і Законом України «Про валюту і валютні операції». Тому, у межах нашого дослідження ми підтримуємо думку вчених щодо віднесення фінансово-правової відповідальності до різновиду адміністративної відповідальності.

В основі адміністративно-правової відповідальності за порушення валютного законодавства лежить відповідний адміністративний проступок, під яким необхідно розуміти вчинене юридичною або фізичною особою чи особами винне, умисне, протиправне діяння, спрямоване на порушення правил у галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницької діяльності, за яке передбачена адміністративна відповідальність.

Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X [8] містить наступні статті, що врегульовують питання застосування адміністративної відповідальності за порушення валютного законодавства, можна віднести:

порушення правил про валютні операції – незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією валютних цінностей (ст. 162);

порушення порядку здійснення валютних операцій – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб юридичних осіб (крім уповноважених установ), громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 162-1);

порушення законодавства з фінансових питань – приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків, відсутність бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням встановленого порядку, внесення неправдивих даних до фінансової звітності, неподання фінансової звітності, несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей, несвоєчасне подання на розгляд, погодження або затвердження річного фінансового плану підприємства державного сектору економіки та звіту про його виконання, перешкоджання працівникам органу державного фінансового контролю у проведенні ревізій та перевірок, невжиття заходів по відшкодуванню з винних осіб збитків від недостач, розтрат, крадіжок і безгосподарності – тягнуть за собою накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з правопорушень, зазначених у частині першій цієї статті, тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 164-2);

порушення банківського законодавства, законодавства у сфері державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг, валютного законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку – порушення вимог валютного законодавства - тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб уповноважених установ від трьох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст.166-5) [8].

Логічним, виходячи з нових правил, було й скасування ст. 162-2 КУпАП «Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків». По-перше, вона не діяла з огляду на відсутність механізмів моніторингу таких рахунків, по-друге, у ст. 4 згаданого Закону прямо передбачене право

відкривати рахунки в іноземних фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції.

Аналіз вказаних вище статей дає підстави стверджувати, що Кодекс України про адміністративні правопорушення передбачав адміністративну відповідальність у вигляді штрафів. Після скасування Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» відповідальність фізичних осіб за порушення валютного законодавства передбачена лише в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Що стосується сум таких штрафів, то їх розміри значно зросли. Так, наприклад, за незаконну скупку, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або застави (ст. 162 КУпАП) передбачено штраф від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 8500 до 17000 грн.), тоді як раніше він не перевищував 44 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (748 грн.) [8].

Висновки. Відповідальність у сфері валютного законодавства – це застосування до порушника передбачених санкцій, норм валютного законодавства, засобів державного впливу, що виражається у формі позбавлення організаційного чи майнового характеру.

Адміністративна відповідальність є одним із найбільш дієвих правових інструментаріїв у боротьбі з найбільш масовими протиправними діяннями, які є адміністративні правопорушення; одним із важливих механізмів правового регулювання суспільних відносин із метою впорядкування поведінки громадян для належного дотримання норм чинного валютного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шемшученко Ю.С. Відповідальність юридична. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
2. Скригонюк М. І. Плебсологічна філософсько-правова оцінка конституційної та інших видів юридичної відповідальності української держави перед людиною за свою діяльність. *Публічне право*. 2014. № 4. С. 190–198.
3. Шемелинець І.І. До питання класифікації видів юридичної відповідальності. *Закарпатські правові читання*. 2017. Том 1. С. 36–41.
4. Попова Л. М. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності за здійснення протиправної підприємницької діяльності в Україні // *Фінансова система України в умовах трансформації соціально-економічних відносин / за заг.ред. В.І. Успенко*. Харків : ФОП Панов А.М., 2019. С.189–212.
5. Карманов Є. В. Банківське право України : навчальний посібник. Х. : Консум, 2000. 464 с.
6. Кравченко Л. М. Правові засади валютного регулювання і контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : 12.00.07. Ірпінь, 2003. 19 с.
7. Єрохов В. М. Особливості та зміст фінансово-правової відповідальності за порушення валютного законодавства. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 290–295.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984 № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1484>

REFERENCES:

1. Shemshuchenko, Yu.S. (1998). *Vidpovidalnist yurydychna*. [Liability is legal]. *Yurydychna entsyklopediia: V 6 t.* K.: «Ukr. entsykl.». T. 1: A-H. 672. [in Ukrainian].
2. Skryhoniuk, M. I. (2014). *Plebsolohichna filosofsko-pravova otsinka konstytutsiinoi ta inshykh vydiv yurydychnoi vidpovidalnosti ukrainskoi derzhavy pered liudynoiu za svoiu diialnist*. [Plebsological philosophical and legal assessment of the constitutional and other types of legal responsibility of the Ukrainian state to a person for its activities]. *Publichne pravo*. №4. 190–198. [in Ukrainian].
3. Shemelynets, I.I. (2017). *Do pytannia klasyfikatsii vydiv yurydychnoi vidpovidalnosti*. [To the issue of classification of types of legal responsibility]. *Zakarpatski pravovi chytannia*. Tom 1. 36-41. [in Ukrainian].
4. Popova, L. M. (2019). *Osoblyvosti prytyahnnennia do administratyvnoi vidpovidalnosti za zdiisnennia protypravnoi pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini*. [Peculiarities of bringing to administrative responsibility for illegal business activity in Ukraine]. *Finansova systema Ukrainy v umovakh transformatsii sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn*. 189–212. [in Ukrainian].
5. Karmanov, Ye. V. (2000). *Bankivske pravo Ukrainy*. [Banking law of Ukraine]. *Navchalnyi posibnyk*. 464. [in Ukrainian].
6. Kravchenko, L. M. (2003). *Pravovi zasady valiutnoho rehuliuвання i kontroliu v Ukraini*. [Legal basis of currency regulation and control in Ukraine]. *Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yurydychnykh nauk: 12.00.07. Irpin*. 19. [in Ukrainian].
7. Yerokhov, V. M. (2014). *Osoblyvosti ta zmist finansovo-pravovoi vidpovidalnosti za porushennia valiutnoho zakonodavstva*. [Peculiarities and content of financial and legal responsibility for violation of currency legislation]. *Aktualni problemy polityky*. Vyp. 53. 290-295. [in Ukrainian].
8. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia*. (1984, December 7). [Code of Ukraine on administrative offenses]. №8073-X Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1484> [in Ukrainian].